

STATISTIKA – MĚŘENÍ TURISMU

Obecné problémy

Podle názoru některých autorů představuje významnou součást vymezení určité vědecké disciplíny představuje **vznik nových nebo přizpůsobení existujících měřících technik a metod**. Tyto metody by měly být *vhodné pro řešení typů problémů*, jimiž se daná disciplína prakticky zabývá. *Pro studium turismu*, jakožto předmětu studia geografie ČR, je klíčové měření:

- počtu turistů,
- turistických aktivit (činností),
- dopadů turismu na ekonomiku a společnost.

→

Obecně lze konstatovat, že **statistika představuje nezbytný nástroj**, který zajišťuje dostupnost údajů pro *výzkumníky, manažery, strategické plánovače* a pro řadu dalších *veřejných a soukromých organizací* zabývajících se přímo či nepřímo turismem. **Čtyři základní důvody**, proč je důležité statisticky měřit turismus, lze *formulovat* následujícím způsobem:

- *ocenění velikosti a významu turismu* v určité destinaci nebo regionu,
- *kvantifikace příspěvků turismu k rozvoji ekonomiky a společnosti* (zvláštní pozornost zejména na mezinárodní úrovni bývá věnována otázce vlivu na platební bilanci),
- *pomoc při plánování a rozvoji turistické infrastruktury* (např. odhad velikosti potřeb různých velkých skupin turistů se specifickými potřebami) jakožto nástroje regionální politiky,
- *pomoc při hodnocení a zavádění marketingových a propagačních opatření* (např. odhad aktuálních potenciálních trhů určité destinace, odhad charakteristik těchto trhů atd., tyto údaje pomáhají např. k rozhodnutí, kam zaměřit reklamní kampaň).

Přitom je potřebné si uvědomit, že statistika turismu musí **obsáhnout všechny geografické úrovně**:

- *globální,*
- *státní,*
- *regionální,*
- *jednotlivé destinace.*

Důležitou skutečností, kterou je potřeba v souvislosti s turistickou statistikou zdůraznit, je, že **kvalita dostupných dat je výrazně ovlivněna metodami jejich sběru, uspořádání a analýzy**.

WTO (World Tourism Organisation, 1996) sice stanovila určitou metodiku práce s daty, nicméně *řada jiných organizací ji buď respektuje pouze částečně či vůbec*. Z toho důvodu je vždy potřeba věnovat velkou pozornost *metodickým poznámkám*.

Obvyklými omyly spojenými se statistikou turistických dat jsou *následující předpoklady*:

- **existence jediného a kompletního kompetentního zdroje informací**, který by byl schopen *odpovědět všechny otázky* kladené výzkumníky;
- **statistika je aktuální**, k dispozici jsou údaje za předcházející rok či poslední sezónu, neschází v ní žádné údaje, údaje jsou rozloženy do jednotlivých skupin turistů apod.

×

Naproti tomu ve skutečnosti většina statistiky se omezuje na:

- počet příjezdů,
- počet přenocování (tedy jinými slovy délka pobytu),
- velikost výdajů.

Údaje jsou přitom obvykle k dispozici *pouze v celkové sumě*, nejsou nijak členěné za dílčí skupiny turistů (maximálně se rozlišují kategorie jako volnočasový a služební turismus);

- jistý problém představuje také skutečnost, že *většina publikované turistické statistiky je odvozena z výzkumů vzorků populací*, výsledky jsou váženy či je s nimi manipulováno prostřednictvím jiných statistických procedur. Těmito postupy prý vznikají data, která *reprezentují reálnou situaci*

×

Ve skutečnosti to však spíše znamená, že *turistická statistika je ovlivněna významnými chybami, které závisejí na velikosti použitého vzorku.*

Vymezení tzv. „turistické populace“ (z níž se potom dále vybírá určitý reprezentativní) také *není nic jasného a jednoduchého*, neboť to je ztíženo následujícími *skutečnostmi*:

- turisté představují *pomíjivou a vysoce mobilní část populace*,
- rozhovory (dotazníková šetření) s turisty se často realizují v *cizím (nezvyklém) prostředí*, často např. na letištích nebo v přístavech (obecně na všech příjezdových a odjezdových místech), tedy v místech s vysokou hladinou *hlučnosti*, což vše může *negativně ovlivnit kvalitu odpovědi*,
- kvalitu odpovědi mohou ovlivnit také *další proměnné*, jako příklad lze uvést *počasí*.

I když se problémy s výběrem vzorku a problémy spojené s vlastním výzkumem zdaří minimalizovat, je nutné *s výslednou statistikou pracovat jen velmi opatrně*, protože výsledky mohou být ovlivněny také **dalšími metodologickými potížemi**. Jako příklad lze uvést možná *různá zaměření zdrojových výzkumů* – cílem může být výzkum:

- *studium turistů před vlastní cestou* → zjištění cestovních zvyků, pravděpodobné destinace apod.,
- *studium turistů při vlastní cestě do destinace* → informace o jejich aktuálním chování a plánech pro zbytek cesty a dovolené,
- *studium turistů v destinaci nebo na vytypovaných turistických místech (atrakcích)* → informace o jejich aktuálním chování, spokojenosti, budoucích záměrech apod.,
- *studium turistů v destinaci před odjezdem, cestou domů nebo po návratu* → zjištění zážitků, zkušeností apod.

Omezení vychází také z **nákladnosti takových výzkumů**, jinými slovy tedy z nedostatku dostupných finančních prostředků.

Ze všech výše uvedených důvodu se organizace zjišťující data pro turistickou statistiku *omezují účelově pouze na takové výzkumy, které alespoň s určitou spolehlivostí poskytnou odpovědi na jejich aktuální otázky*. Nejčastěji požadovanými údaji tohoto typu jsou:

- **množství turistů**, které se měří prostřednictvím:
 - počtu *příjezdů a odjezdů*,
 - počtu *přenocování*,
- **výdaje spojené s turismem**, což je údaj pokoušející se o *kvantifikaci útrat turistů* v destinaci a cestou do destinace,
- **charakteristika a rysy turistů**, na základě těchto údajů je možné sestavení **profilu návštěvníka** a **segmentace návštěvníků** na dílčí tržní skupiny.

Obecně tak lze konstatovat, že při práci s jakýmkoliv daty týkajícími se turismu, je namístě pečlivá pozornost a opatrnost. Při analýze vývoje je užitečné klást si např. *následující otázky*:

- změnil se počet příjezdů nebo počet přenocování v důsledku změny intenzity zkoumaného jevu nebo byl vyvolán „pouze“ změnou metodiky?
- byla dříve dostupná předběžná data následně opravena a zpřesněna?
- mění se v průběhu doby spolehlivost údajů?
- přizpůsobuje se změnám trendů v turismu nějakým způsobem také statistika?

Mezinárodní turistická statistika

Dvěma *nejdůležitějšími organizacemi*, jež sbírají a publikují data týkající se mezinárodního turismu jsou:

- ***World Tourism Organisation (WTO)*** = hlavním zdrojem dat je publikace *Yearbook of Tourism Statistics*, která obsahuje souhrn nejlepších dostupných statistických údajů o téměř *150 státech a územích*.
internet: *www.world-tourism.org* - do publikací se však nelze dostat, přístupy jsou placené;
- ***Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)*** = publikace *Tourism Policy and International Tourism*, je sice méně rozsáhlá než publikace WTO, protože územně pokrývá pouze *25 členských zemí OECD*, nicméně i přesto zahrnuje velkou část hlavních turistických zdrojových a cílových oblastí.
internet: *www.oecd.org* - Turismus je součástí sekce Doprava, publikaci lze volně stáhnout.

Vedle všech výše uvedených skutečností, na které je potřeba si dávat pozor, je u mezinárodní statistiku nutné zdůraznit ještě ***kontrolu srovnatelnosti dostupných údajů***, protože ne všude jsou uplatňovány *stejné postupy získávání údajů*, zároveň se může lišit i samotná *definice měřeného jevu* (někde se např. měří počet dnů strávených v destinaci, jinde zase počet přenocování apod.).

Vnitrostátní turistická statistika

Ačkoliv ***velikost domácího turismu na světě výrazně převyšuje mezinárodní turismus*** (někdy se uvádí, že až desetkrát), je zvláštním paradoxem, že *přesnost statistiky tohoto typu turismu je pravděpodobně horší* – většina národních statistik má totiž tendenci domácí turismus podceňovat, případně některé proudy úplně ignorovat.

Jednou z příčin může být skutečnost, že *účastníci domácího cestovního ruchu* ve srovnání s mezinárodním turismem ruchu ***v menší míře procházejí body, kde je poměrně snadné je statisticky zaevidovat*** (např. letiště, přístavy, hraniční přechody apod.).

Minimální požadavky na sběr dat pro statistiku domácího turismu podle WTO – cílem je sběr dat o *počtu příjezdů a přenocování v ubytovacích zařízeních*, údaje musí být *klasifikovány* minimálně následujícím způsobem:

- *měsíc pobytu*,
- *typ ubytovacího zařízení* (hotel, penzion, kemp, ...),
- *poloha ubytovacího zařízení*,
- *celkové výdaje* v domácím turismu.

Z takto strukturovaných údaje již je možné tvořit *další užitečné ukazatele*, jako je např.:

- *délka pobytu*,

- *míra využití ubytovacích zařízení,*
- *průměrné výdaje.*

Některé země přitom sbírají i další *data nad rámec minimálních standardů WTO* – může jít např. o *socioekonomické charakteristiky turistů, účel návštěvy atd.* Sběr takových podrobnějších dat je však poměrně finančně náročný, takže v řadě méně rozvinutých zemí zůstává statistika poměrně skromná.

Turistická statistika v ČR

V ČR se cestovního ruchu týkají zejména následující *statistické publikace*:

- ***Kapacita hromadných ubytovacích zařízení cestovního ruchu*** – publikace obsahuje zejména následující *údaje*:
 - počet a kapacita hromadných ubytovacích zařízení,
 - počet osob v nich zaměstnaných,
 - průměrné ceny za ubytování a služby poskytované v ubytovacích zařízeních,
 - přehled kapacit lázeňských ubytovacích zařízení.

Údaje jsou členěny podle *krajů, okresů a kategorií ubytovacích zařízení*, publikace vychází s *roční periodicitou*.

- ***Návštěvnost v hromadných ubytovacích zařízeních cestovního ruchu*** - publikace obsahuje zejména následující *údaje*:
 - počet příjezdů domácích a zahraničních hostů,
 - počet přenocování domácích a zahraničních hostů.

Údaje za *celou ČR* jsou členěny podle *kategorií ubytovacích zařízení*, publikace vychází s *čtvrtletní periodicitou*, údaje uváděny za jednotlivé měsíce sledovaného čtvrtletí.

Pomineme-li *otázku na možnost využívat rekreační objekt, jež je tradiční součástí sčítání lidu, domů a bytů* (otázka je součástí tzv. bytového listu), představují cenný zdroj ***údajů o individuální rekreaci*** dvě velká šetření, která proběhla:

- v roce *1971*, kdy proběhlo samostatné *šetření objektů individuální rekreace*, jež je dodnes nepřekonaným zdrojem údajů o fenoménu druhého bydlení v ČR;
- v roce *1991*, kdy bylo součástí sčítání lidu, domů a bytů méně rozsáhlé podobné šetření.

VZNIK A VÝVOJ CESTOVNÍHO RUCHU

Podmínky, tendence

Budeme-li pojem CR chápat moderním způsobem (spojení s využitím volného času, s poznáváním a rekreací), lze *počátky tohoto fenoménu* podle většiny autorů hledat nejdříve v **17. a 18. století**, a to zejména v *cestách šlechticů a tovaryšů za získáváním zkušeností*. V této době se také vyskytují první zmínky o *průvodcích*, kteří pocházeli především z řad důvěryhodného místního obyvatelstva nebo zcestovalých krajanů.

Rozvoj CR v masovější podobě byl umožněn teprve **splněním (dostupností, zárukou) určitých podmínek**, z nichž lze uvést zejména:

- *svoboda pohybu člověku* (zrušení nevolnictví, tedy nucené vazby člověka k určitému panství),
- *uspokojení základních životních potřeb*, tedy jinými slovy až po *dosažení určitého stupně životní úrovně* (určité množství finančních prostředků, dostatečné množství volného času).

Tyto základní podmínky měla k dispozici *nejdříve šlechta a později podnikatelé (buržoazie), ostatní vrstvy obyvatelstva* (dělníci, rolníci) získaly tyto podmínky až později, **po zrušení nevolnictví a po nástupu průmyslové revoluce**.

Ve vlastním slova smyslu tedy **CR vzniká až ve druhé polovině 19. století**, a to v důsledku *nástupu průmyslové revoluce*. Souvislost průmyslové revoluce s rozvojem CR lze uvést formou následujících tezí:

- vznik tovární výroby provázený zejména v počátcích *těžkými životními podmínkami* (neúměrně dlouhá pracovní doba, z dnešního hlediska zoufalá situace v bydlení obyvatel apod.) vyvolával *potřebu odpočinku mimo toto běžné prostředí*;
- postupně se *zlepšující finanční podmínky* zaměstnanců;
- v důsledku odchodu venkovského obyvatelstva do za prací do měst došlo k *rozdělení dřívějších rodinných hospodářství na venkově*;
- *revoluce vyvolala potřebu vzdělávání*, tj. poznávání nových způsobů výroby, života apod.

V období do první světové války se CR formuje v *ekonomicky vyspělých zemích*:

- *vyšší vrstvy* tráví volný čas především v *lázeňských střediscích* s delší dobou pobytu (luxusní základ využití volného času),
- *střední a nižší vrstvy* uplatňují spíše *turistiku a volný pohyb v přírodě* s kratší délkou pobytu,
- v rámci CR se uplatňuje *liberalismus* (stát do rozvoje CR nijak nezasahuje, neexistuje hranice mezi domácím a zahraničním CR),
- charakteristickým rysem tohoto období je také *rychlý rozvoj materiálně-technické základny* většinou v lázeňských a dalších rekreačních střediscích.

V období mezi dvěma světovými válkami dochází k:

- *postupné demokratizaci turismu* (širší zapojení méně majetných vrstev),
- *využití zimní sezóny*,
- vzniku *nových předpokladů pro rozvoj CR* v souvislosti s rozvojem *dopravy* a dopravních prostředků (nástup letecké dopravy a osobních aut),
- více států přistupuje k *ochranářským rozhodnutím v celní, pasové a vízové oblasti*, omezení mezinárodních vztahů a tím i zahraničního CR (zahraniční CR - zdroj devizových prostředků),

- určité omezení CR je vyvoláno důsledky *světové hospodářské krize* ze 30. let.

V období po druhé světové válce dochází k:

- *prudkému nárůstu CR ve všech druzích a formách* v důsledku poměrně stabilního a dlouhodobého poválečného ekonomického růstu, CR se stává předmětem běžné spotřeby (masový CR a komodifikace – vznik „prázdninového balíčku“),
- *intenzivní rozvoj krátkodobého CR* včetně rozvoje fenoménu příměstské rekreace (důsledek prodloužení volného času – zavedení dvoudenních víkendů, rozvoje automobilismu, důsledkem je negativní vliv na životní prostředí),
- zdůraznění podílu *zimní sezónu* na celkovém CR;
- stále větší část obyvatel se *CR účastní více než jedenkrát v roce* (dovolená v létě, v zimě apod.), celkově se tak pobyty v rámci CR stále prodlužují;
- *rozšíření proudů a směrů CR*, s čímž souvisí zahrnutí většího počtu států (včetně rozvojových zemí) do CR (důsledek rozvoje letecké a silniční dopravy);
- rozvoj CR v je ovlivněn politickým *rozdělení světa na socialistický a kapitalistický blok*;
- výrazně *větší státní zásahy* do rozvoje domácího i zahraničního CR, v některých zemích vznikají samostatná ministerstva a vládní orgány pro oblast CR.

Významný předěl v rozvoji CR v poslední třetí etapě znamená **rozpad tzv. bývalého východního bloku na přelomu 80. a 90. let**. V souvislosti s tím se hovoří o *odstranění politických bariér pro cestování mezi socialistickým a kapitalistickým světem*, někteří odborníci považují tuto změnu za další mezník a *počátek nové etapy v rozvoji CR*.

Vývoj mezinárodního turismu v druhé polovině 20. století

Tab. 1: Vývoj mezinárodního turismu v letech 1950 - 2000

Rok	Počet příjezdů turistů ze zahraničí (výletníci nejsou započítáni)		Příjmy z mezinárodního turismu (mezinárodní doprava není zahrnuta)	
	celkem (v tis.)	změna vůči předchozímu roku (v %)	celkem (v mil. US\$)	změna vůči předchozímu roku (v %)
1950	25,3	.	2,1	.
1960	69,3	10,6	6,9	12,6
1965	112,9	7,9	11,6	15,2
1970	165,8	15,5	17,9	6,6
1975	222,3	8,1	40,7	20,3
1980	286,2	1,1	105,2	26,2
1985	329,5	3,3	117,4	4,4
1990	459,2	6,6	264,7	21,2
1995	561,0	2,8	380,7	10,2
2000	698,3	7,4	476,0	4,5

Zdroj: Hall, C. M., Page, S. J. 2002. (s. 77, tab. 2.11)

Význam mezinárodního turismu celou druhou polovinu 20. století rostl. Konstatování dokládají údaje v tab. 1:

- *rychlý růst začal v 50. letech a pokračoval vysokým tempem i po celá 60. léta* – tato dvě desetiletí lze označit za dobu, kdy byl výjezdový turismus doslova „objeven“ v řadě vyspělých států; kromě pokračujícího *ekonomického vzestupu* patří k hlavním příčinám *nástup nových dopravních technologií* zejména v letecké dopravě (zavedení letadel Boeing 747 a 737 a DC10 → zrychlení a relativní zlevnění letecké dopravy) a nový způsob *organizace turismu* („prázdninové balíčky“);

- v 70. letech se projevilo určité zpomalení růstu v důsledku ropné krize, také v 80. letech tempo růstu kolísalo, určitý negativní dopad měla např. na počátku 90. let i první válka v Perském zálivu, nicméně *mezinárodní turismus si i přes uvedené překážky dokázal udržet růstovou tendenci*, jejíž tempo i nadále často překračovalo hranici 5 % ročního přírůstku;
- *obvykle ještě rychlejším tempem než suma příjezdů rostly příjmy z mezinárodního turismu*
 - s výjimkou období ropné krize a krize v Zálivu kolísalo tempo ročních přírůstků *mezi 10 – 20 %* → uvedené hodnoty svědčí o silném ekonomickém vlivu na cílové státy.

Tab. 2: Patnáct nejvýznamnějších destinací světového turismu v roce 2000 a srovnání s jejich pozicí v roce 1980

Stát	Rok 2000		Rok 1980	
	pořadí	počet příjezdů (v mil.)	pořadí	počet příjezdů (v mil.)
Francie	1	74,5	1	30,1
USA	2	52,7	3	22,5
Španělsko	3	48,5	2	23,4
Itálie	4	41,2	4	22,1
Čína	5	31,2	19	3,5
Velká Británie	6	24,9	7	12,4
Rusko	7	22,8	.	.
Kanada	8	20,4	6	12,9
Mexiko	9	20,0	8	11,9
Německo	10	18,9	9	11,1
Polsko	11	18,2	13	5,7
Rakousko	12	17,8	5	13,9
Maďarsko	13	15,6	10	9,4
Hong Kong	14	13,1	27	1,7
Řecko	15	12,5	17	4,8

Zdroj: Hall, C. M., Page, S. J. 2002. (s. 78, tab. 2.12)

Přehled nejvýznamnějších světových turistických destinací (pořadí je stanoveno podle počtu příjezdů) uvádí tab. 2:

- dlouhodobě se na prvním místě s nejvyšším počtem příjezdů drží *Francie*;
- obecně lze konstatovat také skutečnost, že *na prvních pozicích jednoznačně převládají evropské státy* (mezi prvními 15 státy je jenom 5 mimoevropských), jejichž pořadí se v průběhu 20 let sice mírně mění, ale nedochází k žádným zásadním změnám;
- *významný posun vzhůru v žebříčku zaznamenala Čína* (posun z 19. pozice na 5. místo), výrazný posun směrem vzhůru je charakteristický také pro *Hong Kong*;
- *k významným turistickým destinacím se v současné době řadí i Česká republika* (počet mezinárodních příjezdů překračuje 5 mil.).

K zemím s *největšími příjmy z mezinárodního turismu* patří (zdroj: Statistická ročenka, údaje za rok 2001, www.czso.cz):

- *USA* (cca 80 mil. €),
- *Španělsko* (necelých 40 mil. €), *Francie* (cca 33 mil. €),
- *Velká Británie, Německo, Čína* (cca 20 mil. €),
- ...
- *Česká republika* (cca 3,5 mil. €).